

Signerat

Inflation och årsredovisning

Det finns enklare metoder, Kjellqvist!

av Rolf Rundfeldt, IUI

I nr 35 och 36 av Affärsvärlden har Kaj Kjellqvist och Björn Carlsson oberoende av varandra skrivit om inflationsjustering av företagets årsredovisning. Artiklarna är av naturliga skäl ganska olika utformade. Enligt min uppfattning har dock båda författarna valt ganska klumpiga metoder.

En prisjustering av vinsten kan i princip göras oberoende av om man samtidigt gör en systematisk justering av balansräkningen. När man använder kalkylmässiga avskrivningar, dvs. avskrivningar som baseras på återanskaffningskostnader och gör direktavsättningar till lagerreserven av prisstegringsvinster så är det exempel på att man redan tagit ett stort steg mot en sådan prisjustering.

En väsentlig svaghet med partiella lösningar är dock att balansräkningarna kommer att bli allt mindre representativa för tillgångarnas dagsvärde med negativa konsekvenser bl.a. för soliditets- och räntabilitetsberäkningar som Kjellqvist påpekar. Det förefaller därför angeläget att ta hänsyn till prisförändringarnas effekter både på balans- och resultaträkningarna.

När det gäller balansräkningen talar litteraturen vanligen om två metoder som alternativ till den konventionella anskaffningskostnadsprincipen. Det vanligaste förslaget är att samtliga tillgångar skall värderas till dagsvärde antingen med hjälp av specifika prisindex för enskilda tillgångar eller genom fristående värderingar. Både Carlsson och Kjellqvist synes förespråka denna metod. Särskilt i de anglosachsiska länderna är man dock inne på att tillgångarna skall skrivas upp med ett index som avspeglar den allmänna prisutvecklingen såsom konsumentprisindex eller motsvarande. Förslagsvis kan denna senare metod kallas för *inflationmetoden* i motsats till den förra som vi i fortsättningen kallar för *återanskaffningskostnadsmetoden*. Motiveringen till att bl.a. revisorsorganisationerna i England och USA satsar så hårt på inflationmetoden är svårförståelig och vore väl värd en särskild artikel.

Det är möjligt att Kjellqvist inte är riktigt klar över skillnaderna mellan dessa båda metoder. I varje fall talar han i första stycket av sin artikel om att ta hänsyn till den allmänna prisutvecklingen. I andra stycket heter det emellertid att alla poster i balansräkningen måste tas upp

till sina verkliga värden! Det är också möjligt att Kjellqvist inte är helt klar över hur prisförändringar påverkar vinsten i dessa traditionella resultaträkningar. I tredje stycket säger han nämligen: "Å ena sidan ger inflationen upphov till lagervinster... å andra sidan blir räkningsenliga avskrivningar baserade på anskaffningsvärde för låga." Av skrivningen förefaller det som om effekten av de båda posterna på vinsten skulle gå i motsatt riktning. Så är dock inte fallet. Vid stigande priser kommer alltid kostnaderna för både varor och avskrivningar att släpa efter i en konventionell redovisning och således bidra till en överskattning av rörelsevinsten. Det är samtidigt något förvånande att Kjellqvist nämner räkningsenliga avskrivningar. Dessa, som ju enbart betingas av skattelagstiftningen, kan särskilt för expanderande företag, vara betydligt större än såväl planliga som kalkylmässiga avskrivningar. Jag utgår från att det är de planliga avskrivningarna, dvs. avskrivningar baserade på anskaffningskostnader och verklig livslängd, som han i själva verket avser.

Ovan påpekades att rörelsevinsten blir högre i en konventionell redovisning än efter prisjusteringar. Detta är dock bara en del av sanningen. Så länge som priserna stiger och verksamheten expanderar kommer nämligen nästan alltid den sänkta rörelsevinsten i den justerade resultaträkningen att mer än väl kompenseras av prisfluktationsvinster, dvs. en uppskrivning av de reala tillgångarna.

Behandlingen av dessa prisfluktationsvinster varierar mellan olika skolor. Vanligast är kanske att en del av dessa vinster motsvarande köpkraftförsämringar på företaget eget kapital inte redovisas över resultaträkningen utan direkt förs över till det egna kapitalet. I den prisjusterade resultaträkningen kommer då naturligtvis vinsten att minska med samma belopp. De resterande prisfluktationsvinster brukar då, något oegentligt, kallas för "vinst på monetärt nettokapital" eller något liknande.

Ett exempel

Ett företag startar sin verksamhet varvid balansräkningen redovisas som ovan.

Antag vidare att prisstegringen under året på företagets produkter varit 10 % medan maskinprisindex stigit med 20 %. Konsumentprisindex har också stigit med 10 %. Maskinens livslängd antas vara 5 år. Lagrets värde vid balansdagen är 44. Årets inköp i löpande priser 126. En prisjusterad resultaträkning kommer då att se ut så här:

Kostnaden för sålda varor har beräknats som IB + inköp - UB varvid den in- och

IB 1/1 år 1			
Kassa	5	skulder	90
Kundfordringar	35		
Lager	40	eget kapital	40
Maskiner	50		
	130		130
UB 31/12 år 1			
Kassa	15	skulder	90
Kundfordringar	40	eget kapital	40
Lager	43	+ årets vinst	8
Maskiner	40		
	138		138
Resultaträkning 1/1-31/12 år 1			
Omsättning	150		
Kostnad för sålda varor	-123		
Planenlig avskrivning	-10		
Rörelsevinst	17		
Skatter, 53 %	-9		
Nettovinst	8		

utgående balansen värderats till de priser som gäller per den 31/12. IB blir då 44, dvs. $40 \times 1,10$ enligt båda metoderna eftersom varupriserna och konsumentpriserna båda ändrats med 10 %. Inköpen är 126 och UB också 44. Årets kostnad blir alltså 126.

	justering med levnadskostnadsindex		justering med specifika prisindex	
	Alt. 1	Alt. 2	Alt. 1	Alt. 2
Omsättning	150	150	150	150
Kostnad för sålda varor	-126	-126	-126	-126
Kalkylm. avskr.	-11	-11	-12	-12
Rörelsevinst	13	13	12	12
Skatter	-9	-9	-9	-9
Uppskr. under året	+ 9	+ 5	+ 14	+ 10
	13	9	17	13

Avskrivningarna blir 1/5 av 50 uppjusterat med 10 resp. 20 %, dvs. 11 resp. 12.

Årets uppskrivning är 10 % på ingående lager = 4 och 10 alt. 20 % på värdet av maskiner = 5 resp. 10, dvs. sammanlagt 9 respektive 14.

På grund av inflationen har det egna kapitalets köpkraft tappat 10 % i värde = 4. Oavsett med vilket index vi justerar upp tillgångssidan kan denna köpkraftsminskning dras av från uppskrivningsvinsten, varvid det egna kapitalet i den utgående balansen i stället redovisas med 44. Årets uppskrivning sjunker i motsvarande grad till + 5 resp. + 10 och nettovinsten kommer att redovisas med 9 resp. 13. Alt. 2 i de justerade resultaträkningarna visar vinsten efter en dylik korrigering av EK medan i alt. 1 hela uppskrivningsvinsten ingår i årets vinst.

Det är alltså uppskrivningsvinsten i alt. 2 som ibland kallas för vinst på monetärt nettokapital. Det monetära nettokapitalet består av samtliga skulder minus de tillgångar som inte påverkas av prisförändringen, dvs. kassa och fordringar. I exemplet ovan är detta kapital vid årets början $90 - 40 = 50$. Under förutsättning att des-

50 är investerade i tillgångar vars värde åtminstone stiger i takt med inflationen uppstår en vinst som kan beräknas till 10 % av 50 = 5. Det är i alla fall delvis denna metod som Kjellqvist valt. Han säger nämligen att den del av värdestegringsvinsten som motsvaras av köpkraftsförsämringen på eget kapital *givetvis* inte skall betraktas som vinst medan om företaget har skulder så skall det minskade realvärdet av dessa öka den redovisade vinsten. Kjellqvist är dock ologisk eftersom han vill använda olika index för tillgångarna och för det monetära kapitalet. I exemplet ovan vill han alltså skriva upp tillgångarna med 14, varav 4 används för en direktuppskrivning av det egna kapitalet.

Kvar står en uppskrivning av tillgångarna med 10 att jämföras med den av Kjellqvist framräknade vinsten på monetärt nettokapital som är 5. Den här bristen på balans mellan balansräkningens båda sidor kan bara lösas genom att vinsten på det monetära kapitalet höjs till 10, vilket alltså är dubbelt så mycket som Kjellqvists inflationsvinst. Som ett annat extremfall skulle vi kunna tänka oss att de verkliga priserna på lager och maskiner har stigit med endast 4 under året, dvs. precis så mycket som erfordras för den önskade uppskrivningen av det egna kapitalet. För att då få balansräkningen att gå ihop så måste vinsten på det monetära nettokapitalet bli 0, oavsett inflationstakten under året!

En central slutsats blir således att inflations- och prisfluktationsvinsten aldrig kan skapas genom upplåning. Storleken av

prisfluktationsvinsten bestäms helt och hållet av i vilka tillgångar som företagens kapital investerats.

I princip för Carlsson samma resonemang som Kjellqvist, om än något mer tillkrånglat. Ser vi först till tillgångssidan vill han alltså där använda specifika index. När det sedan gäller det egna kapitalet säger han inte hur han tänker sig att detta skall justeras men det är väl sannolikt att han vill skriva upp det med konsumentprisindex. Det monetära nettokapitalet däremot skall inte skrivas upp med konsumentprisindex utan med samma specifika index som använts för tillgångarna! I vårt exempel var det monetära nettokapitalet 50. För att kunna göra uppskrivningen fördelar Carlsson dessa 50 med 40 på lager och 10 på maskiner. (De återstående 40 av maskinerna antar jag motsvaras av eget kapital). På de 40 tjänar då Carlsson 10 % = 4 och på de 10 20 % = 2. Den sammanlagda vinsten på monetärt kapital redovisas alltså med 6, men återigen måste vi jämföra med uppskrivningen av tillgångssidan som ju var 14 — 4 = 10. Vi ser att inte heller den av Carlsson tillämpade metoden är särskilt lyckad som mall för en priskorrigerering av resultatet. I själva verket är ju också lösningen mycket enklare än vad Carlsson och Kjellqvist vill få det till. Genom att räkna fram årets uppskrivningsvinst från tillgångssidan och sedan göra ett avdrag med köpkraftsförsämringen på eget kapital får man nämligen fram precis den vinst som Carlsson och Kjellqvist säger sig vilja ha.

För Carlssons del skulle dock denna lösning tvinga honom att något modifiera

det han skriver i inledningen till sin artikel:

”Det förekommer förslag att alla tillgångar och skulder i balansräkningen tas upp till dagsvärde och att värdeförändringar under året påverkar resultatet. Resultatet blir den totala förmögenhetsökningen under året i löpande penningvärde utan hänsyn till om den är realiserad eller om den behövs för att verksamheten skall kunna fortsätta. Detta förslag synes inte ha fått någon praktisk betydelse.”

Carlsson och Kjellqvist uppehåller sig nästan enbart vid *metoder för prisjustering*. Den verkligt intressanta frågan är emellertid inte *hur* man skall justera ett företags resultat utan *varför*. Vilken glädje har aktieägare, företagsledning m.fl. av en justerad årsredovisning? Hur man skall gå tillväga har varit känt sedan 1910-talet. Holländska Philips har justerat sin årsredovisning i decennier. Frågan om hur man utnyttjar den information som en sådan justering ger har dock knappast alls berörts. Carlssons och Kjellqvists förutsättningar för att diskutera denna fråga är utomordentliga. Carlsson i sin egenskap av ordförande i Sveriges Finansanalytikers Förening och Kjellqvist som styrelseledamot i Monark m.m. Särskilt Kjellqvist borde ju vara väl skickad eftersom Monarks största dotterbolag, det i Brasilien, är tvingat enligt lag att göra årliga prisjusteringar av sin årsredovisning till följd av den våldsamma brasilianska inflationen. Vågar vi därför hoppas på att få se ytterligare bidrag om värdet av prisjusterade årsredovisningar?